

GUILLEM IV DE CERVERA, CAVALLER I MONJO DE POBLET

GENER GONZALVO I BOU
Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega (Lleida)
MANEL SALAS I FLOTATS
Consell Comarcal de l'Urgell (Tàrrrega, Lleida)

SUMARI

1. Guillem IV de Cervera, conseller de Pere I.- 2. Guillem IV de Cervera i el comtat d'Urgell.- 3. Guillem IV de Cervera, conseller de Jaume I.- 4. Guillem IV de Cervera i el monestir de Poblet.

1. GUILLEM IV DE CERVERA, CONSELLER DE PERE I

Com és prou sabut, el període de govern del comte-rei Pere I (1196-1213) fou marcat, sens dubte, per una sèrie de crisis que convulsionaren perillosament l'estabilitat del país. A més de l'endeutament de la corona, s'agrejaren les bandositats de la noblesa en contra del rei, i durant la segona part del regnat planarà el greu conflicte d'Occitània, amb l'heretgia albigea, i el tràgic destí final del monarca.

Aquest període de crisi, perllongat durant la minoritat de Jaume I, tingué un testimoni d'excepció, el d'un home fidel a la corona: Guillem IV de Cervera. Aquest cavaller, pertanyent a l'influent llinatge dels Cervera, formarà part de la cúria reial del rei Pere des d'un bon començament, al costat de la jerarquia eclesiàstica i d'una sèrie de prohoms de la noblesa catalana: Ponç Hug, comte d'Empúries, Guillem de Cardona, Gaufred de Rocabertí, Ramon Galceran, Bernat de Portella i Ramon de Vilamur, per citar-ne els més sobressortints.

"Anuario de Estudios Medievales", 28 (1998)

En l'àmbit de la construcció institucional del país, és evident que les assemblees de Pau i Treva, convertides ja en la "Pau del rei", tenint al monarca com a garant de la pau pública, i embrió d'una cort general que culminaria amb Jaume I, continuaren, malgrat les fortes resistències de la noblesa feudal (crisi iniciada amb el seu pare Alfons I), durant el regnat del rei Pere . Aquesta fou la voluntat de les assemblees de Barcelona de 1198 i 1200 (acords dinamitats posteriorment pels feudals el 1202 i 1207), on el monarca exten la protecció reial, no només a l'Església, sinó a d'altres sectors econòmicament potents, i potencials aliats enfront de la noblesa: la burgesia i els jueus. En aquestes assemblees, no hi faltará la presència de Guillem IV de Cervera¹.

L'Església continuarà rebent favors i privilegis per part de la corona, donat l'estret vincle d'interessos comuns i d'aliança enfront dels llinatges feudals hostils. En diversos documents del període, Guillem IV de Cervera signa com a testimoni. Citem, per exemple, els favors rebuts per l'Església de Vic, de 1205, 1207 i 1211². Guillem també testimonia els privilegis a favor, en aquest cas, de les potents abadies de Ripoll (1210) i Sant Joan de les Abadesses (1211)³. Un altre sector aliat de la monarquia —els templers, tan influents des de l'època de Ramon Berenguer III, i que jugaran un paper decisiu en la minoritat de Jaume I—, rebran privilegis i exempcions d'impostos per part de Pere I. En citem tres diplomes, estampats entre 1205 i 1210. En tots tres, també hi és present Guillem IV de Cervera, al costat d'altres grans magnats, com Dalmau de Creixell i Guillem Durfort⁴.

Com ja hem esmentat, Pere I va afavorir les oligarquies urbanes, en plena expansió, car hi veia un altre aliat fidel a la corona i una potencial font d'ingressos. El 1202, Pere I estableix un consolat a favor de la ciutat de Lleida. L'acompanyen Berenguer, l'arquebisbe de Narbona, Guillem

¹Gener GONZALVO, *Les constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, Barcelona, 1994, pp. 113 i 125.

²Joaquim MIRET I SANS, *Itinerario del rey Pedro I de Cataluña, II en Aragón (1196-1213)*, "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", III (1905-1906), pp. 22, 368 i 437.

³Pere de MARCA, *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*, París, 1688, ap. 498, col. 1399 (Ripoll); MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 21 (S. Joan de les Abadesses).

⁴MIRET I SANS, *Itinerario*, pp. 325, 499 i 519.

Durfort, Guillem de Cervelló i Guillem IV de Cervera, entre d'altres⁵. El 1209, els oficials de la fàbrica de moneda de Barcelona reben la protecció reial, emparament que també reben, el 1210, els habitants de Perpinyà. Ambdós diplomes testimonien un cop més la presència de Guillem IV de Cervera, entre d'altres magnats de la cort reial⁶.

Hi han d'altres grans afers d'estat del regnat del rei Pere, en els quals tenim documentada la presència de Guillem IV de Cervera. Citem, per exemple, l'extorsió a la seva esposa Maria, que l'obligà a donar-li la ciutat de Montpeller⁷. L'any 1209, Guillem és present en l'entrevista entre Pere I i el rei Sanç el Fort de Navarra⁸. També consta en la donació del comtat de Provença a favor del comte Sanç, del mateix 1209⁹. Finalment, esmentem la participació de Guillem IV de Cervera, al costat de l'exèrcit de Pere I, en la gran batalla de les Navas de Tolosa, l'any 1212. Guillem es troba agrupat juntament amb Pere Ahones, el comte Hug d'Empúries, Ramon Folc i Guillem de Cardona, entre d'altres¹⁰.

Com ja hem comentat, les complicacions derivades de l'heretgia albigea fou un altre dels grans problemes del govern del rei Pere I (que al capdavant li costaria la mort a Muret el 1213 i la pèrdua dels dominis catalans a Occitània). Aliat amb el comte Ramon VII de Tolosa, Pere li promet, en conveni, el casament amb la seva filla Sança el 1205. En el conveni, hi són presents els membres de la cort reial, i no hi podia faltar Guillem IV de Cervera¹¹. Més tard (1211), en un intent d'apaivagar les ànsies ofensives de Simó de Montfort, fa un altre conveni de casament entre el seu fill, l'infant Jaume, amb la filla del francès, conveni rubricat amb Guillem IV de Cervera i l'aragonès Pere Ahones¹². Per altra banda, les pressions de l'Església obliguen al rei a dictar dues constitucions, una al

⁵MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 267. El 1206, els paers de Lleida reben d'altres privilegis reials, regulacions del règim municipal. Vegeu: MIRET I SANS, *Itinerario*, pp. 337-378. No hi manca la signatura de Guillem IV de Cervera.

⁶MIRET I SANS, *Itinerario*, pp. 498 i 509.

⁷MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 370.

⁸MIRET I SANS, *Itinerario*, pp. 501-502.

⁹MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 508.

¹⁰Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, I, Saragossa, 1668, llib. II, cap. IXI, fol. 97 r.; MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 33.

¹¹MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 372.

¹²MIRET I SANS, *Itinerario*, pp. 16-17.

principi del conflicte (1197), contra els heretges, i una altra a les acaballes (1210), contra els excomunicats¹³, foragitant-los de la protecció reial i de la pau i treva. En ambdós casos, també hi signa Guillem IV de Cervera.

Sens dubte, la fidelitat continuada de Guillem a la monarquia rebé les seves compensacions per part de Pere I. Així, el 1208, el rei li fa donació del castells i ciutats de Tortosa i Benifallet, i el 1209 li concedeix una pensió vitalícia¹⁴.

2. GUILLEM IV DE CERVERA I EL COMTAT D'URGELL

Un altre àmbit on Guillem IV de Cervera intervingué decisivament fou en els afers del comtat d'Urgell, molt afeblit per la manca de descendència d'Ermengol VIII, i les escomeses per assolir el títol comtal per part de Guerau IV de Cabrera. Ja al 1187, Guillem és un dels signants de les constitucions de Pau i Treva del comtat d'Urgell, proclamades pel comte Ermengol a Agramunt i Castelló de Farfanya¹⁵. Ben aviat, el casal de Barcelona adoptarà una política paternalista amb el llinatge d'Urgell, per tal d'incrementar en els seus dominis la influència reial. En aquest sentit, Guillem IV de Cervera serà una personalitat clau per tal d'assentar aquesta línia política. Així, per exemple, signa les concessions i franquícies que Pere I i Ermengol VIII fan als pobladors de Lleida l'any 1196¹⁶. Els vincles de Guillem amb Ermengol s'estrenyen encara més, quan el 1207, el comte li promet protecció contra qualsevol enemic seu¹⁷. Mentrestant, Pere I dóna a Elvira de Subirats, esposa del comte urgellenc, protecció per a la seva persona i béns, en presència de Guillem IV de Cervera. El mateix any, Guillem actua de marmessor en el testament del comte Ermengol¹⁸. Un cop mort el comte, Guillem IV de Cervera —que era vidu de la rica dama

¹³MARCA *Marca Hispanica*, ap. 487, cols. 1384-1385 (1197) i ap. 497, cols. 1397-1398 (1210).

¹⁴MIRET I SANS, *Itinerario*, pp. 448-449 i 505.

¹⁵Gener GONZALVO, *La Pau i Treva de l'any 1187 per al comtat d'Urgell i vescomtat d'Àger*, "Ilerda", XLVIII (1990), pp. 157-173.

¹⁶MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 81. El 1200, ambdós estadistes regulen noves concessions a la ciutat de Lleida: MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 102.

¹⁷Diego MONFAR, *Historia de los Condes de Urgel*, I, Barcelona, 1853, p. 429.

¹⁸MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 444; MONFAR, *Historia*, I, pp. 433-437.

provençal Laura de Fultano— es casà amb la comtessa Elvira de Subirats, i prengué sota la seva protecció a la seva filla Aurembiaix, també emparada per la corona. Aquesta protecció reial és documentada el 1209, on el rei i Guillem actuen plegats¹⁹. De fet, el mateix any, Elvira (de ben segur aconsellada pel seu marit Guillem) cedeix el comtat al rei Pere, el qual reconeix, tanmateix, els drets que hi té Aurembiaix²⁰. D'aquesta manera, la corona controla ja el comtat, i el monarca exerceix les seves facultats, com per exemple l'any 1211, quan Pere I concedeix a Balaguer el privilegi de celebrar mercats i fires. La signatura de Guillem IV de Cervera no manca en el corresponent diploma²¹.

Entrats ja en el període de Jaume I —on veurem més endavant com el nostre protagonista tindrà un paper encara més rellevant dins la cort reial—, les lluites pel comtat d'Urgell continuaren, fins a l'extrem que es convocà una cort general a Montsó, el 1217, amb la participació de la jerarquia eclesiàstica, els consellers de Jaume I —i Guillem entre els més destacats— i Guerau de Cabrera, establint-se un tractat de pau entre ambdós bàndols²². Fou, però, una pau efímera, doncs el 1222, Guillem IV de Cervera acompanya Jaume I en les lluites amb els Cabrera per controlar castells del comtat²³. L'any 1228 és crucial en el conflicte d'Urgell. Aurembiaix reclama els seus drets sobre el comtat, éssent un dels seus valedors el seu padrastru, Guillem IV de Cervera, que la rep a Lleida. També li fan costat els Montcada i el bisbe de Lleida Berenguer d'Erill²⁴. L'agost del mateix any s'estableix el famós pacte de concubinatge entre el rei i Aurembiaix, on Jaume I adquireix drets del comtat, a condició de protegir-la dels Cabrera, i recuperar les viles i castells d'Agramunt, Linyola, Menàrguens, Balaguer, Albesa, Ponts, Oliana i Calassanç. En el pacte, un cop més, hi tindrà un paper decisiu el nostre Guillem IV de Cervera, que acompanyarà al jove rei en les campanyes bèl·liques contra Guerau de

¹⁹MIRET I SANS, *Itinerario*, p. 505.

²⁰MONFAR, *Historia*, I, pp. 442-443.

²¹Dolors DOMINGO, *Pergamins de Privilegis de la ciutat de Balaguer*, Lleida, 1997, doc. 1, pp. 33-35.

²²ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 78; MONFAR, *Historia*, I, pp. 454-457.

²³Jaume FINESTRES, *Historia de el Real Monasterio de Santa María de Poblet*, II, Cervera, 1753, p. 233.

²⁴MONFAR, *Historia*, I, 444.

Cabrera²⁵. Finalment, Guillem és el marmessor del testament d'Aurembiaix (1231), que deixa com a hereu el seu marit, l'infant Pere de Portugal²⁶.

3. GUILLEM IV DE CERVERA, CONSELLER DE JAUME I

El protagonisme polític de Guillem IV de Cervera va adquirir encara més rellevància durant la minoritat i primers temps del govern de Jaume I (1213-1235). El mateix 1213, Guillem fou un dels ambaixadors davant el papa Innocenci III per tractar de l'alliberament del jove rei, en mans del botxí del seu pare, Simó de Montfort²⁷. És en aquesta època quan Guillem estarà molt relacionat amb Guillem de Montrodon, gran mestre del Temple a Catalunya, al costat d'altres magnats, encarregats de salvar el moment tan delicat que travessava la monarquia catalanoaragonesa: citem Guillem de Montcada, Dalmau de Creixell i Guillem de Cardona, entre d'altres, i entre els aragonesos, Pere Ahones i Eiximen d'Urrea. Així, el 1215, el Cervera i Pere Ahones són de nou ambaixadors davant el papa —en aquest cas en nom del procurador dels regnes, el comte Sanç, per arranjar "molts negocis tocants al regne"—, i ells dos seran presents al concili ecumènic IV del Laterà, acompanyant a la jerarquia eclesiàstica catalana²⁸. Pocs mesos després, Guillem IV de Cervera és present en el tractat d'aliança del comte Sanç amb el vescomte de Bearn, Guillem Ramon de Montcada, per fer front a les ambicions territorials de Simó de Montfort²⁹. També, com a conseqüència directa del concili romà, el gener del 1216, una butlla papal organitza un consell de regència, on hi són presents el governador Sanç, Guillem IV de Cervera, Eiximen Cornell, Pere Ahones, Bernat de Rocabertí, arquebisbe de Tarragona, Guillem, vescomte de Cardona i Guillem de

²⁵ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 359; *Libre dels Feys*, caps. 37-38 i 45 (Edició de Ferran SOLDEVILA, *Les Quatre Grans Cròniques*, Barcelona, 1971, pp. 23 i ss.); MONFAR, *Historia*, I, pp. 463-466 i 473-477; Ambrosio HUICI, *Colección diplomática de Jaime I el Conquistador. Años 1217-1274*, I, València, 1916, doc. LVII, pp. 117-118.

²⁶MONFAR, *Historia*, I, pp. 506-508.

²⁷ZURITA, *Anales*, I, llib. II, cap. LXVI, fols. 103 v.-105 r.

²⁸ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 1 de l'Apèndix; ZURITA, *Anales*, I, llib. II, cap. LXVII, fol. 105 r-v.; Próspero de BOFARULL, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, VI, Barcelona, 1850, doc. X, pp. 78-79.

²⁹ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 26; Ferran SOLDEVILA, *Els primers temps de Jaume I*, Barcelona, 1968, pp. 91-92.

Montrodon³⁰. El setembre del mateix any, aquest consell pren sota la seva protecció al jove rei Jaume, que serà educat al castell de Montsó, tot signant el diploma nombrosos mestres i cavallers templers³¹. Quan el rei abandona Montsó, el primer que fa és visitar la tomba del seu pare, el rei Pere, al monestir de Sixena. Entre d'altres, l'acompanya Guillem IV de Cervera³². Ja més enfortit, Jaume I, en una reunió de la seva cúria, confirma els privilegis dels templers, el gener del 1218. El mateix any, convoca la cort general de Vilafranca, on s'aproven importants acords i constitucions de Pau i Treva. En ambdós casos novament trobem la signatura de Guillem³³. El 1219, el nou papa Honori III continua protegint la figura del jove rei català, i nomena un nou consell reial, format per l'arquebisbe de Tarragona Aspàreg de la Barca, i ratificant a Guillem IV de Cervera, Pere Ahones i Eiximen Cornell³⁴.

La influència de Guillem en els afers de Jaume I afectà també en la política matrimonial del monarca. La Crònica reial ens documenta com el nostre protagonista aconsellà —al costat d'Eiximen Cornell— l'enllaç entre Jaume i la infanta Elionor de Castella l'any 1221³⁵.

Un altre dels problemes amb què es trobà el rei foren les lluites i bandositats dels Montcada. El 1224, a Montsó, es féu una assemblea pacificadora per frenar aquestes agressions i protegir la corona reial. Hi assistiren alts dignataris eclesiàstics, l'infant Ferran, Pere Ahones, Guillem IV de Cervera i els caps més visibles del llinatge Montcada³⁶. En aquest moment, també hi hagueren bandositats entre els Montcada i els Cardona. Un cop més, calgueren establir treves entre ells; concretament, el maig del 1226. Guillem hi intervingué com a mitjancer³⁷. Malgrat aquestes dificul-

³⁰ACA, Butlles, Innocenci III, lligall 3, núm. 25.

³¹ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 66; BOFARULL, *Colecció*, VI, doc. XI, pp. 80-81.

³²Saragossa, Arxiu Capitular, Cartulari Menor, fol. 137 r.; SOLDEVILA, *Els primers temps*, pp. 130-131.

³³Soldevila, *Els primers temps*, pp. 145-146; GONZALVO, *Les constitucions*, p. 149 i ss.

³⁴ZURITA, *Anales*, I, llib. II, cap. LXXIII, fol. 109 v.; SOLDEVILA, *Els primers temps*, p. 165.

³⁵*Libre dels Feyts*, cap. 18; Ed. de SOLDEVILA, p. 187.

³⁶ZURITA, *Anales*, I, llib. II, cap. LXXX, fols. 114 v.-117 r.; SOLDEVILA, *Els primers temps*, pp. 214-215.

³⁷ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 295; HUICI, *Colecció*, I, doc. L, pp. 102-109; SOLDEVILA, *Els primers temps*, pp. 232-236.

tats, és evident que el govern de Jaume I s'anava assentant cada cop amb més fermesa. Ben aviat començaren les temptatives d'expansió territorial. Així, l'agost del 1225 es produí el setge de Peníscola, on també hi participà Guillem IV de Cervera³⁸.

En l'aspecte institucional, és evident que el sistema de cort general s'assentà definitivament en les assemblees de Tortosa de 1225 i especialment en la de Barcelona de 1228. En aquesta darrera, les constitucions de la "Pau del Rei" assoliren el màxim desenvolupament. Efectivament, calia tenir el país ben pacificat per emprendre les campanyes militars d'expansió, com ho seria la de la conquesta de Mallorca. A Jaume I, un cop més, no li mancà el suport de Guillem IV de Cervera³⁹, el qual, tanmateix, al costat de l'arquebisbe de Tarragona, plorà en veure el jove rei embarcant-se a Salou per anar a Mallorca, tal com apareix en un emotiu passatge de la Crònica reial⁴⁰.

Guillem ja era un home vell, i cada cop més s'aniria retirant, com a monjo, al monestir de Poblet. Malgrat tot, el rei confiava moltíssim amb aquest home experimentat en tantes lluites. Així, el 1232, en el testament reial, Jaume I, en el qual nomena hereu dels seus regnes a l'infant Alfons, fa tutor del seu primogènit precisament al nostre Guillem IV de Cervera, la qual cosa l'obligaria a abandonar Poblet de manera sovint, per educar a Montsó al jove príncep⁴¹. Tornant a l'aspecte constitucional, tampoc faltaria la presència de Guillem IV de Cervera, en un dels seus darrers actes públics. Seria en la cort general de Tarragona de 1235⁴². Acabava així el paper de gran conseller reial del nostre Guillem IV de Cervera, que per a Jaume I "era hom antic e dels pus savis hòmens d'Espanya"⁴³.

³⁸Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I "El Conqueridor"*, Barcelona, 1908, p. 546; SOLDEVILA, *Els primers temps*, p. 224.

³⁹GONZALVO, *Les constitucions*, pp. 165 i ss.

⁴⁰*Libre dels Feys*, cap. 109. Edició de SOLDEVILA, p. 57.

⁴¹ACA, Cancelleria, pergamins de Jaume I, núm. 453; ZURITA, *Anales*, I, llib. III, cap. XIV, fols. 138 r.-139 r.; HUICI, *Colección*, I, doc. CI, pp. 187-189.

⁴²GONZALVO, *Les constitucions*, pp. 191 i ss.

⁴³*Libre dels Feys*, cap. 34. Edició de SOLDEVILA, p. 21.

4. GUILLEM IV DE CERVERA I EL MONESTIR DE POBLET

Agustí Altisent, en la seva *Història de Poblet*, va prendre com a exemple de les relacions socials entre el monestir i la noblesa en el segle XIII al personatge objecte del nostre estudi⁴⁴, fet que per si sol testimonia el pes de la devoció pobletana de Guillem IV durant la primera meitat del s. XIII. No obstant, l'actitud de Guillem no fou gens original, representava clarament la continuïtat en les relacions dels Cervera⁴⁵ i el monestir de Poblet. Fixem-nos en les actituds dels familiars que el precediren: El 30 de novembre de 1153 el germà del padrí patern de Guillem IV —parlem del conegut Guerau de Jorba⁴⁶—, conseller de Ramon Berenguer IV, va inaugurar els vincles espirituals amb la comunitat pobletana, donant-se al monestir juntament amb Saurina, la seva muller, i el seu fill Guillem d'Alcarràs⁴⁷. La pràctica d'entrar com a familiar⁴⁸ en un monestir era corrent des de l'Alta Edad Mitjana i "el qui s'havia donat d'aquesta manera rebia, en canvi, la participació, des del moment de la seva ofrena, en les pregàries i béns espirituals del monestir i de l'orde, i gairebé sempre la garantia que seria sepultat al monestir i que, llavors, foren oferts per a ell els mateixos sufragis que s'oferien per un cistercenc"⁴⁹. Així doncs, el mateix dia, Guerau, abat de Poblet, va rebre Guerau de Jorba, la seva muller i els seus fills com a germans de l'orde⁵⁰. Deu anys més tard, el 29 de desembre de 1163, Guillem II, padrí patern de Guillem IV, juntament amb Ermessenda, la seva muller, seguiren l'exemple del seu germà i també es donaren com a familiars a Poblet⁵¹. Alguns anys després, Guillem III, el 1173⁵², i Guillem d'Al-

⁴⁴Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 127-129.

⁴⁵Ens referim als Cervera de Juneda, Castellans i Gebut, tot seguint la nomenclatura emprada per Armand de FLUVIÀ a *Gran Enciclopèdia Catalana*, 7, Barcelona, 1987, p. 200.

⁴⁶Guerau de Jorba fou conseller reial en els regnats de Ramon Berenguer IV i Alfons I. Per a més informació, vegeu: *Catalunya Romànica*, XX, (*El Penedès. L'Anoia*), Barcelona, 1992, p. 423.

⁴⁷Agustí ALTISENT, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet (960-1177)*, I, Barcelona, 1993, doc. 159.

⁴⁸José ORLANDIS, «*Traditio corporis et animae*». La «*familiaritas*» en las Iglesias y Monasterios españoles de la alta Edad Media, "Anuario de Historia del Derecho Español", XXIV (1954), pp. 95-279.

⁴⁹ALTISENT, *Història*, p. 98.

⁵⁰ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 160, p. 142.

⁵¹ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 251, pp. 200-201.

carràs, el 1176⁵³, en els seus testaments també varen disposar ésser enterrats al monestir pobletà.

Les donacions de terres i les relacions de tipus creditici també foren intenses entre els familiars propers a Guillem IV i el monestir. Entenem com a familiars els Cervera de Juneda, Castellans i Gebut; a Guillem de Jorba i als seus fills, que recordem-ho, era germà del seu padrí patern i en els documents actuen molt interrelacionats; àdhuc, a la família Anglesola⁵⁴, la família de la seva mare Berenguera, que en els primers anys després de la mort del seu pare Guillem III, degueren influir en el jove Guillem IV⁵⁵. Així, Guillem II, només dos anys després d'haver-se formalitzat la creació del monestir de Poblet, això és, el 1153, els va donar una peça de terra al terme de Lleida, en un lloc anomenat Torres⁵⁶. Les donacions de la família Cervera s'extingueren ininterrompudament durant tota la segona meitat del segle XII: el 1163 donaren quinze parellades de terra al lloc de Cérvoles⁵⁷; el 1173, Guillem III va fer una deixa testamentària consistent en una almúnia anomenada de la Manresana, també al terme de Juneda⁵⁸, que fou confirmada el 1175 per Berenguera, la seva vídua, i Guillem II⁵⁹; el 1174, Guillem II, juntament amb la seva esposa Ermessèn i el seu fill, Ramon, donaren un mas a Tortosa, tot el domini que posseïen en el terme de Banyeres i el castell d'«Squenarosa»⁶⁰. Per la seva banda els Jorba donaren a Poblet una torre anomenada d'Avinganya⁶¹, el 1153; el 1163, Guerau va donar al monestir, juntament amb Saurina i Guillem d'Alcarràs, una casa i una peça de terra situades a la ciutat de Lleida, una vinya i drets de reg

⁵²ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 457, pp. 341-342.

⁵³ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 571, pp. 418-419.

⁵⁴Ens referim als Anglesola de Bellpuig, segons la nomenclatura d'Armand de FLUVIÀ a *Gran Enciclopèdia Catalana*, 2, Barcelona, 1986, p. 372.

⁵⁵Per exemple, el 1173, l'any de la mort de Guillem III, Berenguera firma en els actes del seu pare, Berenguer Arnau, i del seu germà Guillem I (ALTISENT, *Diplomatari*, docs. 460, 466 i 469, pp. 344, 349-350 i 351-352).

⁵⁶ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 157, p. 140. Aquest lloc ja és esmentat com a alou familiar en les darreres voluntats de Guillem Dalmau I, el 1133 (ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 82, pp. 84-86).

⁵⁷ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 251, pp. 200-201.

⁵⁸ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 457, pp. 341-342.

⁵⁹ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 541, p. 400.

⁶⁰ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 488, p. 364.

⁶¹ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 159, pp. 141-142.

sobre la terra d'Avinganya⁶²; el 1174 donaren unes cases amb obradors a Lleida; el 1176 Guillem d'Alcarràs va donar en testament una torre anomenada de Ferran⁶³. La família Anglesola feu diverses donacions de terres i cases a Anglesola⁶⁴ i a Barbens⁶⁵, però el monestir també es convertí en un important creditor de Berenguer Arnau d'Anglesola i els seus, que alhora asseguraven els crèdits sobre les rendes d'aquestes terres⁶⁶. Podem dir doncs que les relacions entre la família Cervera i el monestir de Poblet estaven plenament consolidades abans de l'aparició en escena de Guillem IV.

A finals dels anys 70 ens trobem a un jove Guillem IV, orfe de pare i sota la tutela de la seva mare Berenguera, ja que aquesta no s'havia casat amb cap més home. Cal recordar que Guillem III va disposar en les seves darreres voluntats que si Berenguera es tornava a casar amb un altre home, encomanava els seus fills i els seus honors als marmessors del seu testament⁶⁷. Segons Piquer i Jover, sembla que als voltants de 1177, Berenguera es va posar al front del monestir de Vallbona, esdevenint un personatge clau en el desenvolupament del monestir; si bé no va ostentar mai cap càrrec monàstic, fou la responsable d'incorporar el cenobi a l'orde del Cister i d'anar a cercar a Navarra la primera abadessa pel monestir⁶⁸. En aquest context fou el monestir de Vallbona el primer en rebre terres del nostre personatge. El 1189, Guillem IV va donar en franc alou al monestir una peça de terra al terme de Preixana⁶⁹. El 1205 va donar al monestir de Vallbona i a la seva abadessa Ermessenda de Rubió, a Guillem de Bas, que en aquell temps comanava el castell de Verdú amb tots els tributs que per ell tenia⁷⁰. Els lligams familiars amb Vallbona es reforçaren amb l'entrada com

⁶²ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 243, pp. 195-196.

⁶³ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 571, pp. 418-419.

⁶⁴ALTISENT, *Diplomatari*, docs. 248 i 287, pp. 198-199 i 224.

⁶⁵ALTISENT, *Diplomatari*, docs. 443, 503 i 523, pp. 332-333, 373 i 386-387.

⁶⁶ALTISENT, *Diplomatari*, docs. 483 i 521, pp. 361 i 385.

⁶⁷ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 457, pp. 341-342.

⁶⁸Josep Joan PIQUER I JOVER, *Abaciologi de Vallbona*, Vallbona de les Monges, 1990, pp. 38-40.

⁶⁹Arxiu Monàstic de Vallbona (AMV), *Índex Nou de l'Arxiu*, fol. 35 r.; AMV, *Índex Vell de l'Arxiu*, fol. 152 r.

⁷⁰Josep Joan PIQUER I JOVER, *El senyoriu de Verdú*, Tarragona, 1968, p. 70; Francina SOLSONA, *Pergamins de Vallbona de les Monges a l'AHN de Madrid*, "Primer Col.loqui d'Història del Monaquisme Català", I, Santes Creus, 1967, pp. 325-328.

a monja, almenys des del 1225, d'Audeart, la seva germana, casada anteriorment amb Berenguer d'Àger, que fou abadessa des del 1229 al 1239⁷¹.

Malgrat aquestes primerenques donacions al monestir de Vallbona, de ben segur per influència de la seva mare, Guillem IV feu de Poblet el seu centre devocional. Les relacions amb el monestir començaren el 29 de juliol de 1203 quan Guillem de Cervera va empenyorar a l'abadia de Poblet el castell de Verdú i tots els seus domenges, i el castell de Preixana, en garantia d'un crèdit. El motiu de la penyora era sufragar les despeses d'una peregrinació a Jerusalem⁷². El castell i la vila de Verdú pertanyien originàriament al patrimoni dels Anglesola fins que Berenguer Arnau els va donar, segurament com a dot⁷³, al matrimoni format per la seva filla Berenguera i el seu espòs Guillem III de Cervera⁷⁴. Entre 1203 i 1227, el castell i la vila de Verdú degueren continuar empenyorades a Poblet, tal i com es desprèn dels tres documents següents: El 1220, Honori III va donar una butlla de protecció a Poblet per a la vila de Verdú⁷⁵. El 1222, a prec de l'abat de Poblet, Jaume I va rebre sota la seva especial protecció els castells de Verdú i de Preixana, i aquelles dominatures que Guillem de Cervera va conferir al monestir en els termes del castell de Verdú⁷⁶. El 12 de gener de 1227, a petició de Poblet, el papa Gregori IX va concedir la seva salvaguarda a les possessions de Verdú i de Juncosa, donades respectivament per Guillem de Cervera i Marquesa, vescomtessa de Cabrera⁷⁷. Tot i que durant aquests anys Poblet controlava les rendes senyoriales de Verdú, Guillem IV continuava essent el "dominus" titular, tal i com es desprèn del document datat el 3 de juny de 1227, alliberant als homes de Verdú "qui meo sunt" del mal ús de la cugúcia⁷⁸. Anteriorment, el 1184, Berenguera de Cervera ja havia eximit als habitants de Verdú de

⁷¹PIQUER, *Abaciologi*, pp. 77-78.

⁷²PIQUER, *El senyoriu*, pp. 103-104.

⁷³Sobre el dot de les dones a les famílies nobles, vegeu: Lluís TO FIGUERAS, *Família i hereu a la Catalunya nord-oriental (segles X-XII)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pp.253-255.

⁷⁴ALTISENT, *Diplomatari*, doc. 258, p. 205.

⁷⁵FINESTRES, *Historia*, II, pp. 235-236.

⁷⁶PIQUER, *El senyoriu*, pp. 104-105.

⁷⁷PIQUER, *El senyoriu*, pp. 105-106.

⁷⁸Arxiu Parroquial de Vilagrassa (APVi), Caixa 1, s/n.

l'eixorquia i els havia concedit la plena llibertat de disposició de les seves possessions sense haver de satisfer el terç senyorial; a canvi, els verdunins havien de traslladar la vila davant del castell⁷⁹. Finalment, el 9 d'agost de 1227, Guillem de Cervera va vendre a Poblet el castell, vila i terme de Verdú amb totes les seves pertinences i drets, per tres mil morabatins⁸⁰. Dos anys més tard, el 1229, l'abat de Poblet es presentà a Verdú acompanyat d'alguns monjos per rebre l'homenatge i la fidelitat dels seus habitants, cerimònia amb la qual Verdú va passar definitivament al monestir⁸¹. Aquest mateix any, Jaume I va confirmar la donació de Benifassà feta per Guillem de Cervera al monestir de Poblet, expressant la seva voluntat de fundar un monestir cistercenc en aquell indret⁸². Aquesta donació fou l'origen de la Tinença de Benifassà.

El 1230 Guillem de Cervera va entrar com a novici a Poblet, essent un home d'uns seixanta cinc anys d'edat⁸³. Estant *infra annum probationis*⁸⁴, va atorgar testament, tot confirmant bàsicament la venda del castell de Verdú al monestir de Poblet i la donació del castell de Preixana al monestir de Vallbona. A més, va llegar a Poblet la meitat de les penyores que tenia a Forès i Sarral, i la meitat de l'usdefruit que posseïa a Tortosa⁸⁵. El 18 d'agost de 1231, Arnau, abat de Poblet i Guillem IV, essent ja monjo del monestir, van concedir noves franquícies als habitants de Verdú, consistents en alliberar-los del pagament de la quístia i d'altres tributs⁸⁶. Això no va significar el seu ingrés immediat al monestir, sinó que va continuar exercint com a conseller reial. Del 31 d'octubre de 1230 al 21 de juny de 1237 encara apareix signant, al costat del rei Jaume I, com a "fra Guillem de Cervera"⁸⁷. Guillem IV, doncs, va significar la culminació de

⁷⁹Josep Maria FONT I RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I, Madrid-Barcelona, 1969, pp. 241-242.

⁸⁰PIQUER, *El senyoriu*, pp. 76-78 i 106-111; ALTISENT, *Història*, pp. 146-147.

⁸¹ALTISENT, *Història*, pp. 146-147.

⁸²MIRET I SANS, *Itinerari*, p. 548. Miret proposa el 1229 com a data de la confirmació reial, mentre que Altisent la data el 1233 (*Història*, p. 102).

⁸³Altisent proposa la data del seu naixement als voltants de 1165 (*Història*, p. 127).

⁸⁴Per entendre la manera com hom podia esdevenir monjo, vegeu: SANT BENET DE NÚRSIA, *Regla per als monjos*, Abadia de Montserrat, 1997, Cap. LVIII.

⁸⁵PIQUER, *El senyoriu*, pp. 112-114.

⁸⁶FONT I RIUS, *Cartas*, I, pp. 363-365.

⁸⁷MIRET I SANS, *Itinerari*, pp. 548-549.

les relacions entre la família Cervera i el monestir de Poblet i l'orde cistercenc. El 1245 va morir al seu monestir pobletà. En un primer moment, fou enterrat al claustre, i des del 1669 les seves despulles descansen en el panteó familiar dels Cervera, a la galilea de l'església de Poblet. Així acaba la trajectòria d'un home privilegiat, una personalitat que va participar activament en els esdeveniments més importants del seu temps. Un home tan lligat a la corona, per força havia de d'acabar els seus dies i descansar en un gran monestir, com ho era Poblet, panteó reial i cenobi que donava prestigi als alts llinatges de la Catalunya medieval.

RÉSUMÉ

Guillem IV de Cervera pourrait être le prototype de chevalier lié étroitement à toutes les sphères du pouvoir. Dans cet article, nous étudions ses relations en tant que conseiller de la cour royale de Pere I et ses relations dans la première époque du règne de Jaume I, à une époque de crise de l'institution royale. Guillem de Cervera fut aussi un personnage clé dans les rapports difficiles entre la Couronne et le Comté d'Urgell, dans un contexte d'absorption du Comté à la Maison de Barcelone.

Au niveau spirituel, nous montrons les liens étroits d'une lignée comme celle des Cervera avec le monastère de Poblet, à l'image de ses rois.

SUMMARY

Guillem IV of Cervera could be the prototype of the noble closely linked to all spheres of power. This article studies his connections as a councillor to the royal court of Pere I and during the early decades of that of Jaume I, at a time of crisis for this royal institution. Guillem of Cervera was also a key player in the difficult relations between the crown and the earldom of Urgell in the context of the absorption of the earldom into the House of Barcelona.

On a spiritual level, the close ties between a lineage like the House of Cervera and the monastery of Poblet will be shown, these perhaps being in the image and reflections of the kings.